

ропетровськ, 19-20 вересня 2013 р). – Д. : ДДУВС, 2013. – С. 59-62.

18. Туркота С. Правовий компроміс у кримінальному судочинстві / С. Туркота // Право України. – 2001. – № 12. – С. 69-71.

19. Усатий Г. О. Кримінально-правовий компроміс / Усатий Г. О. – К., 2001.

20. Верещак В. М. Судовий компроміс у кримінальному судочинстві / В. М. Верещак // Вісник Верховного Суду України. – 2000. – № 1. – С. 41-43.

Добровольская О.Г. Проблемы института судебного компромисса. Пронализованы проблемы становления и развития новой формы уголовного производства – производства на основании соглашения о примирении. Раскрыты недостатки процессуальной формы данного производства и пути ее совершенствования.

Ключевые слова: процессуальная форма, сделка, признание вины, судопроизводство.

Dobrovol'ska O.G. Problems of the institution of judicial compromise. The article deals with the analysis of the problems of formation and development of a new form of criminal proceedings – a proceeding under the conciliation agreement. The author has revealed shortcomings of procedural form of proceedings and ways to improve it.

На етапі становлення інституту провадження на підставі угод слід удосконалювати та розширювати застосування процесуальної форми провадження за примиренням підозрюваного (обвинувачуваного) з потерпілим як один з перспективних процесуальних інститутів. Для реалізації провадження на підставі угоди про примирення між обвинуваченим і потерпілим мировий суд – краща модель правосуддя.

At the stage of institution of proceedings on the basis of agreements should be improved and expand the use of procedural forms of proceedings after conciliation between the suspect (accused) with the victim as one of the promising judicial institutions. To implement the proceedings on the basis of the settlement between the accused and the victim the amicable court is the best model of justice.

Keywords: procedural form, transaction guilty plea proceedings.

Надійшла до редакції 27.10.2013

Добровольський С.В.

здобувач

(Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності ім. академіка В.В. Сташиса Національної академії правових наук України)

УДК 343.131

ГАРАНТІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАТУСУ СЛІДЧОГО ТА ПРОБЛЕМИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ

Досліджено поняття, ознаки та зміст гарантій слідчого у кримінальному процесі. Проаналізовано такі категорії гарантій діяльності слідчого у кримінальному провадженні, як самостійність і незалежність. Розглянуто існуючі проблеми реалізації гарантій діяльності слідчого та запропоновано шляхи їх усунення.

Ключові слова: слідчий, кримінально-процесуальні гарантії, самостійність слідчого, незалежність слідчого.

Постановка проблеми. Термін «гарантія» має французьке походження та означає засіб виконання відповідних завдань, умову можливості їх досягнення. У Великому тлумачному словнику української мови поняття гарантії

визначається як порука в чомусь, забезпечення чого-небудь [8, с. 222]. Як вірно зазначає Є.В. Білозьоров, досліджуючи правові гарантії прав і свобод людини, роль і значення правових гарантій визначається тим, що вони створюють необхідні юридичні умови для перетворення закріплених у законодавстві прав і свобод людини та громадянина з можливостей на реальність [7, с. 27]. На увагу заслуговує також твердження О.М. Ларіна, що при визначенні гарантій прав та законних інтересів особи, яка бере участь у розслідуванні, гарантії будуть виступати лише тоді, коли наявною є реальна можливість використання суб'єктом своїх законних прав та охоронюваних інтересів [16, с. 37]. Гарантії забезпечення статусу слідчого є окремим та дуже важливим елементом його правового статусу у кримінальному провадженні. Зазначений елемент є складовою механізму забезпечення прав та обов'язків слідчого як учасника кримінального провадження. Створення та належне закріплення гарантій статусу слідчого є запорукою ефективного виконання ним своїх функцій та завдань кримінального судочинства.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблеми гарантій діяльності слідчого у кримінальному процесі розглядалися у працях О.В. Бауліна, В.А. Будникова, Ю.М. Грошевого, А.П. Гуляєва, В.П. Даневського, П.С. Елькінд, В.С. Зеленецького, В.С. Кузьмічова, С.С. Охріменко, В.Т. Нора, М.А. Погорецького, О.В. Смирнова, М.І. Сірого, С.М. Смокова, С.М. Стахівського, О.Ю. Татарова, В.М. Тертишника, В.І. Фаринник, В.П. Шибіка та інших вчених. У той же час названі науковці виходили з положень чинного на той момент законодавства, тобто до прийняття нового КПК. Відтак, дослідження процесуальних гарантій слідчого відповідно до чинного КПК України 2012 року і є метою цієї статті.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи питання гарантій у кримінальному процесі, П.С. Елькінд визначає процесуальні гарантії як засоби та умови, які забезпечують вирішення завдань правосуддя і охорони прав особи. Основними видами гарантій були виділені: процесуальні норми, закріплені у них права та обов'язки учасників кримінального провадження; принципи судочинства, закріплені в правових нормах; кримінально-процесуальна форма; діяльність учасників кримінального судочинства; система перевірки обґрунтованості прийнятих рішень; система контролю законності процесуальних дій; система процесуального примусу, процесуальні санкції [29, с. 66-77].

Точнішим вбачається визначення кримінально-процесуальних гарантій як спеціальних правових засобів, що забезпечують реалізацію прав та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також виконання ними своїх обов'язків [14, с. 15]. Кримінально-процесуальні гарантії прийнято розглядати у широкому (спрямовані на досягнення завдань кримінального провадження у цілому) та вузькому (процесуальні гарантії основоположних прав особи) значенні.

До ознак кримінально-процесуальних гарантій необхідно віднести: 1) обов'язкове нормативне закріплення; 2) зв'язок із процесуальним статусом (їх правами та обов'язками) учасників кримінального провадження;

3) системність.

Перша ознака кримінально-процесуальних гарантій пов'язана із формою закріплення цих правових засобів у вигляді встановлених законом правових норм. Зв'язок із процесуальним статусом виступає другою ознакою та характеризується поєднанням гарантій саме із тими правами та обов'язками, заради реалізації яких вони передбачаються чинним законодавством. Системність, як третя ознака гарантій діяльності слідчого, обумовлена виокремленням процесуальних гарантій забезпечення прав відповідних учасників кримінального провадження, наслідків порушення цих прав та невиконання обов'язків працівником оперативного підрозділу, слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом. Якщо у статусі людини та громадянина гарантії пов'язуються перш за все із можливістю реалізації своїх прав та свобод, то гарантії у процесуальному статусі слідчого – це, передусім, необхідна умова виконання покладених обов'язків.

До основоположних гарантій слідчої діяльності О.Ю. Татаров відносить передбачену законом процедуру досудового розслідування, заборону втручання у процесуальну діяльність слідчого, відповідальність за вчинення перешкод його діяльності, установлений законом порядок призначення слідчого на посаду, притягнення його до відповідальності та звільнення, належне (і незалежне від керівників територіальних органів) матеріальне та соціальне забезпечення, можливість оскарження процесуальних рішень і вказівок керівника органу розслідування та прокурора тощо [11, с. 69].

Аналіз праць О.В. Бауліна [6], А.О. Ляша [20], О.В. Смирнова [26], С.В. Слинько [24], С.С. Охріменко [22] дозволяє дійти висновку, що до основних категорій, з якими пов'язуються гарантії забезпечення статусу слідчого, належить його процесуальна самостійність та незалежність. Оскільки у чинному КПК не міститься законодавчого визначення цих категорій, серед вчених немає єдності щодо розуміння та співвідношення процесуальної самостійності та незалежності слідчого.

Етимологія слова „самостійний” пов'язана із певною властивістю, а саме умінням діяти без сторонньої допомоги [25, с. 222]. Поняття „незалежний”, у свою чергу, визначається як рішучий, самостійний у поведінці, вчинках, який не підкоряється комусь, чомусь [25, с. 308]. Тому не дивно, що деякі автори ототожнюють процесуальну незалежність та самостійність слідчого, називаючи їх синонімами [24, с. 121-135]. Говорячи про процесуальну незалежність слідчого, ураховуючи специфіку його правового статусу, звичайно, не може бути і мови про його незалежність у власному значенні цього слова, бо це було б рівнозначним позбавленню його статусу посадової особи, скасуванню його підпорядкування кому-небудь. В той же час процесуальна самостійність і незалежність слідчого дійсно має місце у межах процесуальної форми, передбаченої чинним кримінально-процесуальним законодавством. Окрім цього, взаємозв'язок процесуальної самостійності та незалежності обумовлений спільними для них спеціальними гарантіями [20, с. 1].

Виявляючи процесуальну самостійність слідчого у можливості згідно з чинним законодавством самостійно, за особистим внутрішнім переконанням, проводити усі необхідні та можливі слідчі дії, приймати відповідні процесуа-

льні рішення, а також нести особисту відповідальність за порушення норм закону, а процесуальну незалежність розглядаючи як важливий елемент статусу владного суб'єкта кримінально-процесуальної діяльності, що полягає в його відповідному положенні щодо інших державних органів, службових осіб, підприємств, установ, організацій та громадян, С.С. Охріменко доходить обґрунтованого висновку, що процесуальна незалежність характеризує організаційну сторону діяльності слідчого та безпосередньо впливає на забезпечення його процесуальної самостійності [22, с. 5].

У кримінально-процесуальній доктрині процесуальну самостійність слідчого розуміють як його право на підставі свого внутрішнього переконання, що ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, приймати відповідні процесуальні рішення та вчиняти дії, пов'язані із рухом досудового розслідування (збирати докази, проводити слідчі та негласні слідчі (розшукові) дії, інші процесуальні дії тощо), застосуванням заходів забезпечення кримінального провадження, за винятком випадків, коли законом передбачене отримання на це згоди прокурора чи слідчого судді, з метою досягнення завдань кримінального провадження [14, с. 125].

Зміст процесуальної самостійності слідчого пов'язується із такими категоріями, як: процесуальна активність слідчого; його внутрішнє переконання; можливість оскарження рішень, дій чи бездіяльності (ст. 311 КПК) та звернення до керівника органу досудового розслідування (ч. 3 ст. 40 КПК); прокурорський нагляд, відомчий та судовий контроль за рішеннями та діями слідчого; особиста відповідальність слідчого (ч. 1 ст. 40 КПК); наділення слідчого владними повноваженнями; нормативне закріплення обов'язковості законних вимог, доручень та процесуальних рішень слідчого (ч. 5 ст. 40, ч. 3 ст. 41 КПК); недопустимість втручання у процесуальну діяльність слідчого та встановлення за це кримінальної відповідальності (ч. 5 ст. 40 КПК, ст. 343 КК); особливий порядок притягнення слідчого до дисциплінарної відповідальності та звільнення з посади [14, с. 125-126].

Термінологія щодо процесуальної активності у кримінально-процесуальній доктрині майже не стосується такої фігури, як слідчий. У світлі розвитку змагальних засад у вітчизняному кримінальному процесі увага дослідників зосереджена на проблемах процесуальної активності суду [10; 12] та сторін [13; 27]. Процесуальна активність слідчого у кримінальному процесі як сторони обвинувачення обумовлена, на нашу думку, його функціями та завданнями досудового розслідування. Про неї можна говорити, коли в основу тих чи інших процесуальних дій слідчого законодавець заклав ініціативну можливість їх здійснення зазначеним учасником кримінального провадження.

У процесі історичного розвитку правового регулювання статусу слідчого у кримінальному провадженні змінювалися і його завдання та функції, він наділявся певними повноваженнями та втрачав їх. Наприклад, до прийняття КПК України 2012 р. процесуальна активність слідчого була обумовлена специфічним процесуальним положенням, відповідно до якого він виступав: по-перше, як обвинувач, який приймає юрисдикційні рішен-

ня; по-друге, як службова особа, яка забезпечує обвинуваченому і підозрюваному право на захист; по-третє, як службова особа, яка виявляє обставини, що виправдовують обвинуваченого чи пом'якшують його відповідальність. Таке положення слідчого фактично означало поєднання протилежних функцій (обвинувачення і захисту) під час розслідування кримінальної справи та об'єктивно призводило до обвинувального ухилю досудового слідства, тому що слідчий був зацікавлений у доведенні висунутого обвинувачення у кримінальній справі [17, с. 198]. Наразі ж збирати докази уповноважені сторони кримінального провадження, а також потерпілий у випадках, передбачених КПК (ч. 1 ст. 93). Відповідно, процесуальна активність слідчого проявляється у формі збирання доказів, провадження слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій, прийняття процесуальних рішень під час досудового розслідування і таке інше.

На нашу думку, доцільно розрізнити елементи процесуальної самостійності слідчого та гарантії забезпечення такої самостійності. До першої категорії доцільно віднести: право починати досудове розслідування, оцінку доказів за внутрішнім переконанням та прийняття процесуальних рішень [15, с. 143].

Чинний КПК України початок досудового розслідування пов'язує із комплексом процесуальних дій, які прийшли на заміну такій самостійній стадії кримінального процесу, як порушення кримінальної справи, яка регулювалася окремою главою КПК 1960 р. Зміст зазначених стадій зводиться до обов'язку слідчого, прокурора за наявності відповідних підстав невідкладно внести відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування. Саме з моментом внесення відповідних відомостей і пов'язується початок досудового розслідування. На нашу думку, доцільно підтримати точки зору тих науковців, які не вбачають самостійної стадії у початку досудового розслідування [14].

Оцінка доказів на стадії досудового розслідування у кримінально-процесуальній доктрині найчастіше визначається як розумова, логічна діяльність, що пронизує всю систему процесуальних дій, здійснюваних слідчим, прокурором, слідчим суддею на основі власного внутрішнього переконання, ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, оцінки кожного доказу відповідно до таких ознак доказів, як допустимість, належність, достовірність та достатність кожного окремого доказу та їх сукупності для формулювання висновків, процесуальних рішень [15, с. 74]. Внутрішнє переконання в юридичній літературі розглядається в різних аспектах: як метод, спосіб чи принцип оцінки доказів або як її результат; деякі автори розглядають внутрішнє переконання як єдність усіх чи кількох перелічених ознак. Так, С.М. Смоков розглядає внутрішнє переконання як специфічний стан сформованого професійного знання в свідомості слідчого, коли він вважає зібрані у справі докази достатніми для прийняття рішення, є впевненим у правильності свого висновку і готовий до відповідних практичних дій – прийняття рішення відповідно до отриманих знань [28, с. 4]. Тобто рішення слідчого у процесі кримінального провадження є нічим іншим, як формою

реалізації його внутрішнього переконання. На нашу думку, внутрішнє переконання слідчого вирізняє його від сліпого виконавця волі керівника органу досудового розслідування.

Процесуальним рішенням у чинному КПК присвячена окрема стаття, яка, на жаль, не містить визначення, а лише перераховує учасників кримінального процесу, які їх приймають (ч. 1 ст. 110 КПК). Процесуальні рішення слідчим приймаються у випадках, передбачених КПК, або коли слідчий визнає це за необхідне, та оформлюються у вигляді постанови (ч. 3 ст. 110 КПК). М.С. Городецька визначає процесуальне рішення слідчого як повідомлення учасникам провадження у кримінальній справі про міру можливого застосування процесуального примусу [9, с. 326]. Більш широке визначення надає С.М. Смоков, розуміючи під рішенням слідчого правовий акт, в якому слідчий в межах своєї компетенції, у встановленому кримінально-процесуальним законом порядку висловлює у вигляді державно-владного веління висновки про виконання (або невиконання) конкретних процесуальних дій, що обумовлені необхідністю досягнення завдань кримінального судочинства і вимогами закону з урахуванням фактичної ситуації [28, с. 5]. Процесуальне рішення слідчого І.В. Басиста визначає як оформлений відповідно до вимог КПК, всесторонньо обґрунтований, своєчасний, змістовний, владний, узгоджений з раніше прийнятими та реальний для виконання правовий акт (програма дій), в якому слідчий у межах своєї компетенції, в установленому кримінально-процесуальним законом порядку виражає у вигляді державно-владного веління постановку цілей, обґрунтування засобів їх здійснення, висновки про виконання (або невиконання) конкретних процесуальних дій, що обумовлено необхідністю досягнення завдань кримінального судочинства і вимогами закону щодо сформованої фактичної ситуації [4]. На думку А.Б. Ломідзе, процесуальне рішення представляє собою необхідний елемент процесуальної діяльності слідчого, зміст якого полягає у виборі із визначених законом альтернативних цілей і засобів тих, які впливають зі встановлених на момент прийняття рішення фактичних даних, та який виражає владне веління слідчого, що спрямоване на здійснення завдань розслідування та має форму правового акта [19, с. 23]. Слід зазначити, що постанови слідчого закон визнає загальнообов'язковими, тобто в цьому аспекті вони прирівнюються до судових рішень.

До гарантій забезпечення процесуальної самостійності слідчого як другого елементу процесуальної самостійності необхідно віднести: встановлену кримінальним процесуальним законом процедуру досудового розслідування; заборону втручання в діяльність слідчого осіб, які не мають на те повноважень; особливий порядок притягнення його до дисциплінарної відповідальності і звільнення з посади [15, с. 143].

Недопустимість втручання в діяльність слідчого стосується фізичних, посадових осіб, які не наділені повноваженнями на відповідні дії. Як зазначалося вище, на процес досудового розслідування може впливати керівник органу досудового розслідування, відповідаючи за його організацію, а також прокурор, на якого покладається як організаційне, так і процесуа-

льне керівництво. Окрім цього, новою процесуальною фігурою у кримінальному провадженні є слідчий суддя, завданням якого є судовий контроль за рішеннями слідчого у процесі досудового розслідування. Гарантія невтручання будь-яких осіб, які не мають на це право, забезпечується встановленням кримінальної відповідальності у ст. 343 КК за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу.

Аналіз правового регулювання процедури досудового розслідування, повноважень його учасників у чинному КПК дозволяє дійти висновку, що слідчий вже не представляє собою центральну фігуру досудового розслідування, як це мало місце відповідно до КПК 1960 р., уступивши це місто прокурору (з боку якого здійснюється процесуальне керівництво ходом досудового розслідування) та керівнику органу досудового розслідування (який уповноважує його на здійснення досудового розслідування). Водночас саме на слідчого покладається обов'язок ведення досудового розслідування, у зв'язку з чим його законні вимоги та процесуальні рішення є обов'язковими для органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій (незалежно від форми власності та підпорядкування), службових та інших фізичних осіб (ч. 5 ст. 40 КПК).

На необхідність усунення процесуальної залежності слідчого від свого керівника (як і процесуальної фігури начальника слідчого відділу) неодноразово звертали увагу у науковій літературі [23, с. 5-7; 3, с. 3-10; 18, с. 38]. Для відповіді на питання, чи змінилося на краще правове регулювання процесуальної самостійності слідчого із прийняттям КПК 2012 р., доцільно, на нашу думку, порівняти повноваження слідчого, керівника органу досудового розслідування та прокурора.

Відповідно до п. 8 ч. 1 ст. 3 КПК, керівник органу досудового розслідування – це начальник Головного слідчого управління, слідчого управління, відділу, відділення органу внутрішніх справ, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу державного бюро розслідувань та його заступники, які діють у межах своїх повноважень. Керівник органу досудового розслідування наділений повноваженнями організаційного характеру, які в першу чергу спрямовані на визначення слідчого (або слідчої групи – у передбачених КПК випадках), який буде здійснювати досудове розслідування, та контролюючо-процесуальними повноваженнями, зокрема відсторонення слідчого від проведення досудового розслідування (за власної ініціативи або з ініціативи прокурора); ознайомлення із матеріалами досудового розслідування; надання письмових вказівок слідчому, які повинні відповідати та узгоджуватися із рішеннями та вказівками прокурора; вжиття заходів щодо усунення порушення вимог законодавства у випадку їх допущення слідчим; погодження проведення слідчих (розшукових) дій та продовження строків їх проведення. Окрім цього КПК наділяє керівника органу досудового розслідування здійснювати досудове розслідування самостійно, користуючись при цьому повноваженнями слідчого у повному обсязі (ч. 2 ст. 39 КПК).

Найбільш загрозливим моментом щодо процесуальної самостійності слідчого вбачається саме повноваження керівника органу досудового розс-

лідкування на відсторонення слідчого від проведення досудового розслідування з власної ініціативи, за наявності підстав, передбачених у КПК або у випадку неефективного розслідування (п. 2 ч. 2 ст. 39 КПК). Загроза, на наше переконання, криється саме в оціночному понятті „неефективність досудового розслідування”, яке не знайшло свого визначення у чинному КПК. Питання ефективності діяльності посадових осіб органів досудового розслідування має неабияке теоретичне та особливо практичне значення та безпосередньо пов'язане із реалізацією завдань кримінального провадження. Відсутність у законодавстві чітких критеріїв ефективності діяльності слідчих, як й інших осіб у процедурі досудового розслідування, позбавляє можливості однозначної оцінки такої діяльності. На нашу думку, вирішення зазначеної проблеми можливе лише закріпленням у чинному КПК критеріїв оцінки неефективності досудового розслідування.

Аналіз ст. 36 КПК дозволяє дійти висновку, що із набранням чинності КПК 2012 р. повноваження прокурора у досудовому розслідуванні значно розширилися. Чинним КПК передбачено більше ніж двадцять пунктів повноважень, якими охоплюється стадія як досудового розслідування, так і судового розгляду, де на прокурора покладено обов'язок підтримання державного обвинувачення в суді. Нагляд за досудовим розслідуванням здійснюється прокурором у формі процесуального керівництва. До повноважень прокурора, які стосуються його взаємодії із слідчим, доцільно віднести такі: 1) доручати слідчому проведення у встановлений прокурором строк слідчих та інших процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення; 2) скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови слідчих; 3) ініціювати перед керівником органу досудового розслідування питання щодо відсторонення слідчого від проведення досудового розслідування; 4) погоджувати або відмовляти у погодженні клопотання слідчого до слідчого судді про проведення слідчих та інших процесуальних дій; 5) затверджувати чи відмовляти у затвердженні обвинувального акта, клопотань про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, вносити зміни до складеного слідчим обвинувального акта чи зазначених клопотань, самостійно складати обвинувальний акт чи зазначені клопотання.

Слід зазначити, що кримінальним законодавством встановлено відповідальність слідчого за умисне систематичне невиконання слідчим законних вказівок прокурора, які були надані ним письмово (ст. 381¹ КК), на відміну від вказівок керівника органу досудового розслідування, які, відповідно до КПК, не є обов'язковими для виконання слідчим (п. 3 ч. 2 ст. 39 КПК).

Відповідно, аналіз співвідношення повноважень слідчого із повноваженнями керівника органу досудового розслідування та прокурора призводить до логічного висновку, що слідчий у першу чергу відповідає за виконання вказівок і доручень вищезазначених осіб, аніж за своєчасне та якісне досудове розслідування. Більш того, сучасне положення слідчого відзначається тим, що на нього вже не покладається повна відповідальність за хід та ведення досудового розслідування, оскільки у нього фактично відсутні

процесуальні засоби для відстоювання власного внутрішнього переконання перед іншими владними учасниками досудового розслідування [6, с. 83]. Таким чином, постають питання: чи позбавляє наявність процесуального керівництва прокурором та керівником органу досудового розслідування персональної відповідальності за законність і своєчасність досудового розслідування? І чи порушує інститут керівництва досудовим розслідуванням процесуальну самостійність і незалежність слідчого? Єдиної відповіді на ці питання немає.

Практичні працівники звертають увагу перш за все на взаємозалежність ефективності та якості діяльності слідчих із їх професійним рівнем підготовки. Так, Д.М. Мірковець, приводячи статистичні дані стажу роботи працівників на слідчій діяльності МВС, доходить висновку про неможливість відмови від додаткового контролера й організатора в особі начальника слідчого відділу [21]. Відзначаючи недоліки законодавства щодо аспекту процесуальної самостійності і незалежності слідчого за часів дії КПК 1960 р., А.О. Ляш та О.В. Баулін із прийняттям КПК 2012 р. пов'язують остаточну втрату слідчим залишків своєї процесуальної незалежності, а його процесуальну самостійність називають мінімально можливою, яка наблизилася до процесуальної самостійності колишнього дізнавача органу дізнання [20, с. 4].

На нашу думку, процесуальна самостійність слідчого та її межі повинні обумовлюватися завданнями, які покладені на нього чинним законодавством, та мати реальні гарантії захисту. Зміна обсягу повноважень слідчого не повинна прирівнюватися до обмеження у правах, а бути адекватною еволюції кримінального провадження. Взаємодія слідчого з іншими учасниками кримінального провадження є необхідною умовою досягнення його цілей. Тому завдання законодавця в даному аспекті полягають, на наш погляд, не у визначенні „центральної фігури кримінального процесу”, а у створенні відповідного механізму, який би забезпечував швидко, повне та неупереджене розслідування і судовий розгляд.

У чинному КПК реалізація процесуальної самостійності слідчого забезпечується такими повноваженнями: 1) правом вимагати від органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових осіб, інших фізичних осіб виконання своїх законних вимог та процесуальних рішень (ч. 5 ст. 40 КПК); 2) правом звертатися до керівника органу досудового розслідування у випадку відмови прокурором погодити клопотання слідчого до слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) (ч. 3 ст. 40 КПК); 3) правом оскарження будь-яких рішень, дій чи бездіяльності прокурора під час досудового розслідування, які були прийняті або вчинені у відповідному досудовому провадженні, крім випадків, передбачених КПК (ст. 311 КПК).

Водночас аналіз чинного законодавства, зокрема ст. 185⁴ КпАП [2], дозволяє дійти висновку про відсутність норм, які б встановлювали відповідальність за невиконання вимог та процесуальних рішень слідчого, окрім як адміністративної відповідальності за неявку осіб, які були викликані слід-

чим як свідки, потерпілі, експерти і перекладачі.

Право оскарження рішень таких учасників кримінального провадження, як прокурор та керівник органу досудового розслідування, є, на нашу думку, найважливішою гарантією процесуальної самостійності слідчого у кримінальному процесі. Від можливостей її реалізації, ефективності та результативності процедури залежить і реалізація своїх повноважень слідчим. Тому позитивним моментом є те, що слідчий будь-які рішення, дії чи бездіяльність прокурора може оскаржувати саме до прокуратури вищого рівня (ч. 2 ст. 312 КПК) протягом трьох днів, внаслідок якого скарга слідчого може бути залишена без задоволення, або скасовано рішення прокурора, та/або визнано його дії чи бездіяльність незаконними. В останньому випадку може бути поставлене питання про заміну прокурора іншою посадовою особою. І хоча відповідно до ч. 3 ст. 312 КПК оскарження слідчим рішень прокурора не зупиняє необхідності їх виконання, таке положення звичайно не поширюється на незаконні рішення прокурора, тобто прийняті ним за межами обсягу його повноважень.

Висновок. Таким чином, правове закріплення гарантій діяльності слідчого вимагає подальшого удосконалення, яке буде спрямовано на забезпечення реальної процесуальної самостійності слідчого. Зазначене завдання може бути виконаним лише за умови належного правового регулювання правового статусу слідчого у кримінальному провадженні, а також повноважень керівника органу досудового розслідування та прокурора. Тому вбачається необхідність подальшої наукової роботи у цьому напрямку.

Бібліографічні посилання

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. // *Голос України*. – 2012. – 19 травня (№ 90-91).
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. № 8073-X / Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
3. *Басиста І. В.* Історичні передумови становлення системи досудового слідства в Україні / І. В. Басиста // *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України : зб. наук. статей / Басиста І. В.* – Івано-Франківськ, 2010. – Вип. XII. – С. 3-10.
4. *Басиста І. В.* Проблеми унормування окремих процесуальних рішень у проекті Кримінально-процесуального кодексу України / І. В. Басиста [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.corp-iguvd.ua/d120103.html>.
5. *Баулін О. В.* Процесуальна самостійність і незалежність слідчого та їх правові гарантії : монограф. / О. В. Баулін, Н. С. Карпов; заг. ред. З. Д. Смітійенко; Нац. акад. внутр. справ України. – К. : Охорона праці, 2001. – 232 с.
6. *Баулін О. В., Ляш А. О.* Досудове розслідування за новим Кримінальним процесуальним кодексом України: сучасна концепція і традиції // *Правничий часопис Донецького університету*. – 2012. – № 2 (28). – С. 83-91.
7. *Білозьоров Є. В.* Правові гарантії прав і свобод людини в Україні: реалії та проблеми // *Адвокат*. – 2009. – № 8 (107). – С. 26-30.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови / голов. ред. В. Т. Бусел. – К., Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
9. *Городецька М. С.* Кримінально-процесуальні рішення слідчого: інформаційне й гарантійне значення / М. С. Городецька // *Науковий вісник Дніпропетровського держ. ун-ту внутр. справ*. – 2008. – № 3 (39). – С. 321-327.
10. *Гузела М.* Проблемні питання активності суду в змагальному кримінальному процесі // *Вісник Львівського ун-ту. Серія юридична*. – 2012. – Вип. 55. – С. 273-279.

11. Татаров О. Ю. Досудове провадження в кримінальному процесі України: теоретико-правові та організаційні засади (за матеріалами МВС) : монографія / О.Ю. Татаров. – К., 2012.
12. Ковальчук С. О. Роль суду в кримінальному судочинстві у світлі принципу змагальності сторін / С. О. Ковальчук // Наше право. – 2004. – № 1. – С. 45-52.
13. Корчева Т. В. Проблеми діяльності захисника у досудовому провадженні та в суді першої інстанції. – Х., 2007. – 200 с.
14. Кримінальний процес : підруч. / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, В. П. Пшонка та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки. – Х. : Право, 2013. – 824 с.
15. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2-х т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 768 с.
16. Ларин А. М. Расследование по уголовному делу: уголовно-процессуальные функции. – М., 1986. – 224 с.
17. Литвинчук О. І. Процесуальний статус слідчого в кримінальному процесі України : дис.... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Литвинчук О. І. – Луганськ, 2007. – 234 с.
18. Лобойко Л. М. Реформа досудового розслідування і статусу слідчих (Біла книга. Проект до обговорення) / Американська асоціація юристів. Ініціатива з верховенства права / Л. М. Лобойко, О. М. Банчук. – К., 2010. – 41 с.
19. Ломидзе А. Б. Прокурорский надзор за законностью и обоснованностью принимаемых следователем процессуальных решений : методич. пособие / А. Б. Ломидзе. – М. : Юрлитинформ, 2001. – 104 с.
20. Ляш А. О., Баулін О. В. Процесуальна самостійність і незалежність слідчого за новим КПК України // Часопис Академії адвокатури України. – 2013. – № 18. – С. 1-6.
21. Мірковець Д. М. Деякі аспекти співвідношення інституту керівництва досудовим слідством із самостійністю та незалежністю слідчого [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.corp-iguvd.lg.ua/dok106.html>.
22. Охріменко С. С. Гарантії правового захисту процесуальної самостійності та незалежності слідчого : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / С. С. Охріменко. – К., 2007.
23. Погорецький М. А. Досудове провадження в Україні: історія та перспективи // Актуальні проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства : матер. круглого столу (29 травня 2009 р.) / Погорецький М. А. – Дніпропетровськ : Дніпроп. державний ун-т внутр. справ, 2010. – С. 5-7.
24. Слинько С. В. Механизм реализации процессуального статуса субъектов уголовно-процессуальной деятельности : монография / С. В. Слинько. – Х., 2005. – 254 с.
25. Словник української мови : в 11 томах. – Том. 5. – К., 1974.
26. Смирнов А. В. О процессуальной независимости следователя, защитника и обеспечении законных интересов личности в уголовном процессе // Предварительное следствие в условиях правовой реформы : сб. науч. трудов / ред. В. С. Шадрин. – Волгоград : ВСШ МВД СССР, 1991. – С. 31-37.
27. Смирнов В. П. Противоборство сторон как сущность принципа состязательности уголовного судопроизводства // Государство и право. – 1998. – № 3. – С. 58-63.
28. Смоков С. М. Внутрішнє переконання слідчого і його роль при прийнятті процесуальних рішень : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / С. М. Смоков. – К., 2002.
29. Элькин П. С. Толкование и применение норм уголовно-процессуального права / П. С. Элькин. – М., 1967. – 192 с.

Добровольский С.В. Гарантии обеспечения статуса следователя и проблемы их реализации. Исследовано понятие, признаки и содержание гарантий следователя в уголовном процессе. Проанализированы такие категории гарантий деятельности следователя в уголовном производстве, как самостоятельность и независимость. Рассмотрены существующие проблемы реализации гарантий деятельности следователя и предложены пути их устранения.

Ключевые слова: следователь, уголовно-процессуальные гарантии, самостоятельность следователя, независимость следователя.

Dobrovolsky S.V. Guarantees status of investigator and problems of their realization. In the article analyzed the concept, features and content guarantees investigator

in the criminal process. Signs of criminal procedural safeguards must include: 1) mandatory statutory, 2) the connectivity of the procedural status (rights and duties) participants in criminal proceedings, 3) systemic. In this article analyzed categories such guarantees activities of the investigator in the criminal proceedings, as autonomy and independence. Speaking of procedural investigative independence, taking into account the specifics of its legal status, of course there can be no talking about its independence in the proper sense of the word, because that would be tantamount to deprivation of his official status, cancellation of his subordination to anyone. At the same time, the procedural autonomy and independence of the investigator does occur within the limits procedural form provided by the current criminal procedural law. By providing procedural guarantees of independence established investigator must include criminal procedural law procedure preliminary investigation, prohibition of interference in the investigator's people who do not have that authority, special order imposing disciplinary responsibility and dismissal legal guarantees of the investigator needs further improvement, which will be used to ensure real independence of judicial investigator. These tasks can be done only with proper legal regulation of the legal status of the investigator in the criminal proceedings and the powers of the head of the criminal investigation and prosecutor. Examines existing problems of implementation of guarantees activities of the investigator and suggests ways to address them.

Keywords: *investigator, criminal procedural guarantees, independence of the investigator, the investigator independence.*

Надійшла до редакції 24.12.2013

Іваниця А.В.

ад'юнкт

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

УДК 343.98 : 343.343.3

ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВБИВСТВ ЧЕРЕЗ НЕОБЕРЕЖНІСТЬ

Висвітлено деякі аспекти криміналістичної характеристики вбивства через необережність. Розглянуто особу злочинця як елемент криміналістичної характеристики вбивства через необережність, а також її зв'язок з іншими елементами.

Ключові слова: *вбивство через необережність, криміналістична характеристика, особа злочинця, осудність.*

Постановка проблеми. Для формування концепції криміналістичної характеристики вбивств через необережність та розробки методики їх розслідування важливу роль відіграє дослідження особи злочинця. Вивчення особи злочинця є однією з важливих дій працівників правоохоронних органів, що в подальшому забезпечує усунення причин та умов вчинення злочинів, рецидивів тощо. Відомості про особу злочинця як елемента криміналістичної характеристики злочину складають ті дані, які можуть допомогти для визначення ефективного шляху розшуку та викриття злочинця. Слід зазначити, що особа злочинця – це широке поняття, яке включає в себе сутність особи, комплекс ознак, що її характеризують, її моральний та